

Toespraak Gerdi Verbeet 2014

Nationale Herdenking
15 augustus 1945

Elk jaar op de ochtend van 14 augustus is er een korte plechtigheid in de ontvangsthal van de oude Tweede Kamer. Een kleine groep mensen verzamelt zich bij de Indische Plaque die zich daar sinds 1985 bevindt. Samen staan ze stil bij het einde van de Tweede Wereldoorlog in Azië.

In de 11 jaar dat ik Kamerlid ben geweest was ik er altijd – en in de zes jaar van mijn voorzitterschap heb ik er elk jaar gesproken. Het is een intieme bijeenkomst; het is geen groot gezelschap dat elkaar daar ieder jaar treft. Maar die kleine groep vertegenwoordigt de hele Indische gemeenschap, in al haar verscheidenheid.

In het begin verwonderde die verscheidenheid mij wel. Zoveel groepen, zoveel stichtingen, verenigingen en platforms. Voor dwangarbeiders in Thailand en Birma, voor de vrouwen en kinderen in de kampen, voor de jongens in de jongenskampen en de buitenkampkinderen, voor de krijgsgevangenen en de oud-militairen van het KNIL – de lijst van organisaties is zo groot!

Ik leerde als woordvoerder oorlogsgetroffenen de vertegenwoordigers kennen van deze organisaties. Maar ook individuele slachtoffers. Ik hoorde steeds meer verhalen. En hoe meer ik erover las en hoe meer verhalen ik hoorde – des te beter begon ik het te begrijpen. Natuurlijk zijn er overeenkomsten tussen al die groepen. Hun verleden ligt in Indië. Ze brachten er hun jeugd door, waren er gelukkig. Totdat de oorlog begon.

Maar er zijn ook verschillen. En er zijn nu eenmaal ervaringen in het leven die je maar met één groep deelt. Ervaringen die bepalend zijn voor je hele leven. Die deel uitmaken van je diepste wezen. Die bepalend zijn voor je identiteit. Daarom wil je soms ook samen zijn met mensen die juist dat met je delen. Toen ik voorzitter werd van de Kamer en elk jaar een toespraak mocht houden, wilde ik er nog meer van weten. Elk jaar vroeg ik één iemand om te gast te zijn bij de bijeenkomst. Van wat hij of zij had meegemaakt, leerde ik steeds meer over die tijd.

Eerst vroeg ik mijn leraar geschiedenis. Zijn verhalen over het leven in het kamp hadden mij op school een eerste inzicht gegeven in de wreedheid van de oorlog in die verre wereld. Dat werd later aangevuld met wat mijn leraar Nederlands me meegaf over het leven in Indië: Du Perron, Hella Haasse, Multatuli. Met een paar klasgenoten waren we eens uitgenodigd in het huis van zijn moeder. Heel Indië samengebald in één klein huisje.

Daarna vroeg ik mevrouw De Niet – haar man was voorzitter geweest van de Eerste Kamer. Zij vertelde me hoe ze in 1939 als jonge vrouw in Indië was aangekomen. Haar man was zendeling en ze waren vol verwachting over het nieuwe leven dat ze, ver van Nederland, zouden gaan leiden. Een jaar later is het oorlog in Nederland, twee jaar later ook in Indië. Op Hemelvaartsdag 1942 wordt haar man van huis gehaald. Later dat jaar wordt zij zelf geïnterneerd in Tjideng. Haar beschrijving van hoe machteloos zij zich bij dat alles voelde, zal ik nooit vergeten.

Ik vroeg mijn oud-klasgenoot Frank. Zijn moeder had zijn oudere halfbroertjes aan het begin van de oorlog naar een kindertehuis gebracht. Het zou meer dan 20 jaar duren voordat zij haar weer zagen. Zijn vader haalde zijn broertjes op, na de oorlog. Maar in het nieuwe gezin van zijn vader bleken de jongens niet echt welkom. Op school sprak Frank er nooit over.

Ik vroeg Jan van Wagtendonk, die vertelde over zijn vader en grootvader. Beiden werden begin 1943 opgepakt, beschuldigd van spionage en geëxecuteerd. Zijn broertje stierf voor zijn ogen in het kamp. Dat beeld heeft hem nooit meer losgelaten. Ieder jaar ontving ik zo één gast.

Al die mensen ben ik dankbaar voor wat ze mij hebben willen vertellen. Zo herdachten we de oorlog steeds op een andere manier. En alle mensen die daar elk jaar komen herdenken de oorlog ook weer op hun eigen manier. Zo is hoe je herdenkt ook deel van je identiteit.

Natuurlijk ligt een deel van je identiteit al vast als je volwassen wordt. Dat deel is bepaald door waar je geboren bent, hoe het gezin waarin je opgroeit er uit ziet, naar welke school je gaat. Maar daarna komen de dingen erbij die je zelf uitkiest: je partner, je werk.

En de dingen die je overkomen. Zoals de oorlog. Zo word je een persoonlijkheid. Zo vorm je je identiteit. Maar je identiteit wordt ook gevormd door hoe anderen op je reageren. Of je mag zijn wie je bent – of eigenlijk niet. Of je erkenning en begrip krijgt voor wie je bent – of onverschilligheid of zelfs afkeuring. Dat is bepalend voor je gevoel van eigenwaarde. Mijn wortels liggen niet in Indië. Mijn vader kwam uit Amsterdam, mijn moeder uit Steenbergen in Brabant. Toch merkte ik als kind al, dat er wel iets was met dat land aan de andere kant van de wereld. In ons huis hing een tekening van Sluiter van een Indisch jongetje op een hutkoffer. Ik dacht altijd dat het een portret was van mijn vader als kind. Dat moest toch wel, want waarom aten we zo anders vaak Indisch?

Het heeft lang geduurd voordat ik het begreep. Waarom hij daar geweest was. Wat hij misschien had meegemaakt. En waarom hij daarover nooit over wilde praten. Daarom denk ik bij elke Indische herdenking ook altijd aan mijn vader. Zo herdenk ook ik op mijn eigen manier. Voor mijn vader was de Tweede Wereldoorlog helemaal niet opgehouden in 1945. En dat geldt voor veel mensen.

Een oorlog eindigt niet als de generaals hun handtekening zetten onder een document. Als je je geliefde mist en niet weet of hij leeft, is de oorlog echt nog niet voorbij. Als je vader is weggevoerd en je hebt geen idee waarheen. Als je van je moeder bent gescheiden en je hebt geen idee waar ze naartoe is gegaan.

Maar zelfs wie na de oorlog is geboren draagt er de sporen van. Deel van de erfenis van je ouders. U heeft ze de afgelopen jaren gehoord, de verhalen van Adriaan van Dis, van Theodor Holman, van Marion Bloem. 'De oorlog van mijn familie heeft ook mij gevormd', zei Adriaan van Dis – ook al is hij na de oorlog geboren. Met het sluiten van de vrede is de oorlog niet voorbij. Dat geldt zeker voor veel mensen die de oorlog in Indie meemaakten. Want wanneer eindigde die oorlog? Wie in een kamp zat, hoorde vaak niet meteen dat het vrede was. En zelfs toen het vrede was, mochten ze niet naar huis. Nu moesten ze in het kamp blijven, omdat het daar veiliger was dan buiten. Er volgde een ander soort oorlog. En daarna moesten ze weg uit het land waar ze waren geboren. Het land dat toch ook hun land was.

In Nederland wachtte hen een kille ontvangst. Er was weinig respect en begrip voor deze Nederlanders met hun eigen Indische identiteit, met hun gruwelijke oorlogservaringen en hun diepe heimwee naar het verloren land. En zo begon het grote zwijgen dat pas door de tweede en derde generatie is doorbroken. Beladen als ze zijn met de erfenis van die voorbije oorlog.

Het heeft lang geduurd voordat Nederland heeft begrepen wat dit alles voor de Indische Nederlanders betekende. In Nederland waren ze bezig met hun eigen verwerking, met de wederopbouw, ze keken vooruit. En ze hadden toch het monument op de Dam, met daarin een urn met de aarde van 22 Indische erebegrafplaatsen?

Maar wie de oorlog in Indie had meegemaakt, wilde die graag herdenken op zijn eigen manier. En zo kwam er in 1960 het Indië-monument in Enschede. In 1971 het Vrouwenmonument in Apeldoorn. In 1985 de plaquette in de hal van de Kamer. En in 1988 dit monument. Een eigen plaats om te herdenken. Ieder op zijn eigen manier.

De laatste jaren is er veel veranderd. De oorlog ligt ver achter ons en het aantal mensen dat er uit eigen ervaring over kan vertellen neemt snel af. Maar de belangstelling voor de herdenking wordt niet minder. Elk jaar komen er méér mensen naar de herdenkingen. Niet alleen hier, maar ook elders in het land. Jongeren doen mee. Op een andere manier dan hun ouders, maar wel actief. Ze willen weten wat er is gebeurd, ze willen verhalen horen, voelen zich betrokken, willen weten wie ze zijn.

Zo herdenkt iedereen op zijn eigen manier en op de plaats die hij kiest. Maar we herdenken ook samen. De Indische Nederlanders die na de oorlog naar Nederland zijn gekomen, delen de verhalen van oorlog en geweld - en van hoe ze daarna hier hun weg hebben gevonden.

Maar samen met de Nederlanders die hier al woonden delen ze de verhalen van een land in wederopbouw, van toenemende welvaart en vrijheid. En met elkaar delen we dit land. Niet alleen de grond, maar ook de waarden. Vrijheid, recht, democratie: de fundamenten van ons bestaan.

Daarom was de herdenking op 14 augustus in de Kamer voor mij steeds een van de belangrijkste momenten van het jaar. Omdat ik mij met de mensen die er elk jaar waren zo sterk verbonden voel. Net als met u, zoals u hier ieder jaar bent. Allen die hier bij elkaar zijn behoren tot de mensen die zich ten diepste bewust zijn van de waarde van het leven in vrijheid, in een democratie en rechtstaat.

Allen die hier bij elkaar zijn behoren tot de mensen die weten, dat dat allemaal niet vanzelf spreekt. Dat realiseren we ons ieder jaar op deze plaats. Dat realiseren we ons ieder voor zich. Maar ook met elkaar.